

Tarihi Gelişim Sürecinde Keman

Lale Hüseyinova^a

Özet

Bu araştırmanın amacı, kemanın tarihi gelişimini incelemektir. Araştırmacı tarafından, kemanın oluşumu hangi aşamalardan geçti, hangi müzisyenler kemanın gelişimine katkıda bulundu gibi sorulara cevap verilmeye çalışılmıştır. Araştırmada, kemanın ilk ortaya çıkışının, telli-yaylı aletlerin kaynağı olan insanlık tarihinin başlangıcında, insanoğlunun yaşamak amacıyla yaptığı yay ve ok olduğu belirlenmiştir. İnsanoğlunun yayın telini gerip bıraktığı zaman belli bir yükseklikte ses dizisi duyması tellerin sayısının artmasına sebep olmuştur. Ortaya ilk başta Litra, Bandura sonralar keman ailesinden olan Fidel ve Rebek ortaya çıkmıştır. Uzun süren gelişim sürecinde keman yapımında önemli aşamalar gerçekleşmiştir. Keman aletinin gelişimi özellikle 17. yüzyılda büyük aşama kaydetmiştir. İlk keman yapımcıları İtalya'lı Gaspara Da Salo, Andrea Amati, Antonio Stradivarius ve Giüzeppe Guarnerius olmuşlardır.

İlk keman bestecileri Giovanni Gabrieli "Sonat", Karlo Farina "Kapricio", Giuseppe Torelli ilk keman konçertoları ile tanınmaktadırlar. Zamanla kemana verilen önem daha da artmış ve besteciler kemana özel eserler yazmaya başlamışlar. Keman bu noktaya ulaşmasında İ.S.Bach, A.Vivaldi, N.Paganini, C.Tartini, İ.Biber, E.İsai, P.Sarasate gibi bestecilerin eserlerinin büyük etkisi olmuştur. Günümüzde keman müzik dünyasının vazgeçilmez bir aleti olarak serüvenine devam etmektedir.

Anahtar sözcükler: keman, kemanda gelişme, müzik, besteci, eser

Abstract

The reason of the work is to investigate the historical development of the violin instrument. The researcher investigates both the steps involved during the development of violin instrument and the people who concerned during its development are. In the present work, it is determined that the discovery of the violin instrument were based on that the arrow and the bow both used to continue the human life in the beginning of the history of humankind. Additional, it is highlighted that the source of the string-bow like instruments was also the arrow and the bow. In the evolution of the violin, the strings of the violin instrument were modeled by the stretched string of the bow and the music-like echoes of this string

^a Yrd. Doç. Dr., Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Tokat.

after released. By this way, it is considered that Litra and Bandura came out initially and than Fidel and Rebek which families of violin instrument are. Duration of the development of the violin, important steps were taken mainly in seventeenth century. Earliest violin makers generally from Italy were Gaspara Da Salo, Andrea Amati, Antonio Stradivarius and Giüzeppe Guarnerius, and the composers were Giovanni Gabrieli by known of his concerto “Sonat”, Karlo Farina by known his concerto “Kapricio” and Giuseppe Torelli.

In the course of time, the violin became more important and the composers gave their specific achievements for violin. The achievements of the composers, İ.S. Bach, A. Vivaldi, N. Paganini, C. Tartini, İ. Biber, E. İsay and P. Sarasate, have been primarily influenced in the present form of the violin.

Nowadays, the violin persists in its adventure as a unique instrument in the world of music.

Keywords: Violin, Evolution of the Violin, Music, Composer, Achievement

GİRİŞ

Tarih öncesi devirlerden itibaren gelişme süresince insanoğlunun çevreye karşı estetik bakışı yavaş-yavaş değişme göstermiştir. Hayatın ilk dönemlerinde insanoğlu yaşamak amacıyla yaptığı yay, ok ve diğer ilkel aletlerle kendisinin yaşam mücadelesini karşılıyordu. Zamanla insanın tabiata muhtaç durumu yavaş-yavaş azalmaya başladı. İlkel aletlerin artması, gelişmesi müzik aletlerinin ortaya çıkmasına neden oldu. Tüm tahminlere göre telli-yaylı aletlerin kaynağı sadece yay ve ok olmuştur. İnsanoğlu yayın telini gerip bıraktığı zaman belli bir yükseklikte ses dizisi duyması telli aletlerin ses dizisi aralığının dar sınırlardan geçerek genişlemesine sebep olmuştur. Ses düzümü genel olarak tellerin sayısının artmasıyla olgunlaşmıştır. Bunların sonucunda, yunan litrası, sitra, kifara, bandura, simbala gibi aletler meydana çıkmıştır. Telli aletler ile ilgili yapılan araştırmalara göre Eski Yunan Antika Edebiyatında bandura’ya ait resimler bulunmaktadır. Aşağıda Bandura resimlerine örnekler verilmiştir.

Resim 1-Bandura

Resim 2- Bandura Çalan Müzisyen

Resim 3- Bandura Çalan Kadınlar

Avrupalılar ilk defa 9. ve 11. yüzyılda yaylı aletler ile tanışmışlardır. Bunun ardından Avrupa müziği, Doğu Arap müzik aletlerini kapsayarak kendi parmakla çalınan telli aletlerinde yayla ses tarzı, ses yorumu kullanmaya başlamışlardır. 1100'lü yıllara doğru telli yaylı aletler Avrupa'da çok yaygınlaşmıştır. Değişik ölçüleri olan telli-yaylı çalgılar değişik isimler altında tanınmaya başlamıştır. İtalya ve Fransa'da "viyola", Almanya'da "geygel" Polonya da "gensle", Rusya'da "smık-gudok" isimli çalgılar oluşmuştur. Bunun ardından viyola keman ailesinden olan Fidel ve rebek meydana çıkmıştır. Fidel 5 telli, iri delikleri olan viyola tipli alettir. Rebek ise armuda benzer bedeni, salyangoz kafası, 3 teli vardır. Rus gudok'u eski yaylı alettir, rebeğe daha

yakındır. Armuda benzer bedeni, kabarık kapakları vardır. 3 teli olan gudokun akordu söyle idi: tonik, kvinta ve düodesima. Bir kural olarak tema yukarı telde çalınmaktadır. O zaman aşağı tel eşlikçilik görevi yapıyordu.

Resim 4- Fidel

Resim 5- Rebek

13. yüzyılda viyola sanatı daha da gelişmiştir. Saraylarda saray Fidelleri orkestrası önemli rol oynamaya başlamıştır. O kadar ünlenmişti ki, özel Fidel okulları açılmıştır. Yay tutuşu biraz farklıydı, genel olarak yayı avucun içinde çok sıkı tutuyorlardı. Bu yüzden çok kaba ses çıkıyordu.

Zaman içinde gösterdiği gelişme sonucunda keman yapımında önemli aşamalar gerçekleştir. Orkestralarda viyola da gamba (bacak violü), viola da braccio (kol violü), violino piccolo (keman) kullanıldı. Ancak bunlar çok da iyi kemanlar değildi.

Keman ilk olarak 17. yüzyılda gelişme göstermiştir. İlk keman yapımcısı İtalya'nın Brenya kentinde doğan Gaspara Da Salo isimli kişi olmuştur. Onun kemanları sarı renkli, fakat sesi çokta iyi olmayan kemanlardı. Onun kemanlarını ünlü kemancı besteciler Ş. Beriot ve A. Vyetan çalmışlardır.

1568 yılında başka bir ünlü keman yapımcısı olarak Andrea Amati ailesi ünlenmiştir. Onun öğrencileri Antonio Stradivarius ve Cüzeppe Guarnerius dünyaca ünlü keman yapımcıları olmuşlardır. A. Stradivarius'un 540 keman, 12 viyola, 50 çellosu, G. Guarnerius'un 50 keman, 10 viyola, 1 çello, 2 kontrabası bilinmektedir.

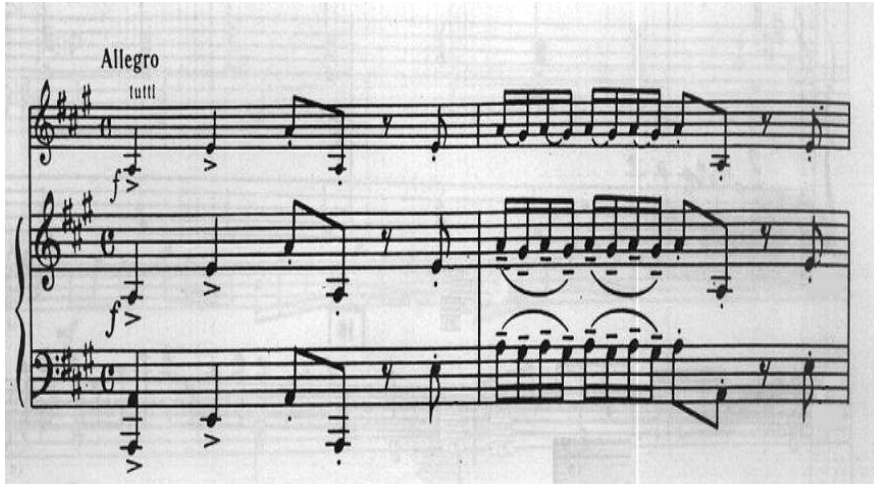

Resim 6- A. Stradivarius kemanı.

İlk keman bestecileri Venedikli Giovanni Gabrieli “Sonat”, Karlo Farina , “Kapricio”, Giovanni Legrensi , “Trio Sonat” bestecileriydi. Diğer ünlü besteciler Bolonyalı Giovanni Battista Vitali, “Chacona” eseri, Giuseppe Torelli ilk keman konçertoları ve Antonio Korelli “ Foliya” eseri ile tanınmaktadır.

1678 yılında İtalya’nın Venedik kentinde doğan Antonio Vivaldi de diğer bir ünlü keman bestecisidir. Dünyaca ünlü bestecinin 221 keman, 20 çello, 6 viyola, 16 flüt konçertoları, “Oton Villada” operası ve diğer ünlü besteleri vardır. Vivaldi konçertoları 3 sert akortları ile seçilmektedir. Bu akortlara “Vivaldi’nin çekiçleri” denmektedir. Bir örnek olarak Vivaldinin La majör ve Sol majör keman konçertolarına dikkatimizi çekiyor:

Örnek 1- A.Vivaldi *La majör Keman Konçertosu*

Örnek 2. A. Vivaldi Sol Majör Keman Konçertosu

The image shows a page of a musical score for A. Vivaldi's Sol Major Violin Concerto. The score is written for five parts: Violino Solo, Violini I, Violini II, Virole, and Celli Bassi. The key signature is one sharp (F#) and the time signature is 4/4. The Violino Solo part is marked with a 'Simile' instruction. The other parts are marked with 'mf' (mezzo-forte). The score is written in a standard musical notation with a treble clef for the Violino Solo and Violini parts, and a bass clef for the Virole and Celli Bassi parts.

Sonra, A.Vivaldinin bu usul, yöntemi J.S.Bachın eserlerinde de kendini göstermiştir. Bach'ın mi majör keman konçertosu buna bir örnektir.

Örnek 3. J.S. Bach mi majör keman konçertosu

Concerto in E major
for violin and strings (Score)

JOHANN SEBASTIAN BACH (1685-1750)

ALLEGRO

The image shows the beginning of the score for J.S. Bach's Concerto in E major for violin and strings. The score is written for five parts: Violin, Violini I, Violini II, Virole, and Celli Bassi. The key signature is two sharps (F# and C#) and the time signature is 4/4. The tempo is marked 'ALLEGRO'. The score is written in a standard musical notation with a treble clef for the Violin and Violini parts, and a bass clef for the Virole and Celli Bassi parts.

17. yüzyılda İtalya’da keman gelişimi artarak Fransa, İngiltere, Almanya, Rusya ve diğer ülkelerde devam etmiştir. Kemana verilen önem arttıkça besteciler kemana özel ünlü eserler yazmaya başlamışlardır.

“Müzik bizim içimizde,bizim beynimizde ,bizim şuurumuzda,duygumuzda yaşıyor,onun devamlı “yaşam yeri “ni belirlemek mümkün; şu bizim duyma başarımızdır; enstrümanı bizim dahilimize ram etmek için onu anlamak, ona sahiplenmek gerekiyor”(Heйraз,1967,22).

Keman tabiat itibarıyla en ahenkli bir enstrümandır. İnsanoğlunun sesine daha çok yakın olduğu için,keman bütün aletlerden daha üstün görülmektedir (Чернышевский, 1948, 90). Ünlü Fransız bestecisi Berlioz ise kemanın önemini “Keman karanlık ve şen ortam, fikir ve ihtiras saçar. Yalnız onu konuşturmayı başarmak lazım”(Ауэр,1965,82) sözleri ile ifade etmiştir.

Keman böyle geniş imkanlara, müstesna çalgı hususiyetlerine sahip olduğu için besteciler defalarca kemana müracaat etmiş ve keman için eserler yazmışlardır. Bu anlamda keman için Konçertolar, Fanteziler, Poem ve diğer parçalar çok önemlidir. Onu da söylemek gerekir ki, bu parçalarda besteciler kemanın tüm imkanlarını, özellikle onun ses rengini hassaslıkla duyarak aletin melodik tabiatını başarıyla göstermişlerdir. Keman sanatının parlak ünlülerinden olan C. Tartini, N. Paganini ve Y. İoahim’in sözlerini hatırlamak tam uygun olur; Tartini “iyi çalmak için iyi okumayı başarmalısın”. Paganini, “başka birilerini mecbur hissettirmek için, kendin daha çok hissetmelisin”. İoahim’i ise “derinden düşünüp ve hissetmeyi başarmak gerekir ki, başkalarını da tekçe hissetmeye değil düşündürmeye de mecbur ettirmiş olasın”(Брейтбуыр,1966,32) demiştir.

Kemanın gelişimi arttıkça değişik çalgı tarzları ve usulleri meydana çıkmaya başlamıştır. Boş tellerden bestecilerin yararlanması buna güzel bir örnektir. Boş tellerde çalgı duyumu keman için eserler besteleyen besteciler tarafından her zaman göz önüne alınmıştır. Mesela bir çok keman eserleri (Mozart, Bethoven, Brahms, Çaykovski ve başkalarının keman için konçertoları) hep D-dur (Re majör) tonunda bestelenmiştir.

Keman çalınması sırasında boş tellerden yaralanma çalgıya parlaklık ve ışıklık veriyor.Boş tellerden yaralanılmadan çalınmasında ise ses boğuklaşmaktadır (Hüseyinova, 2002, 93).

Klasik müzik türlerinden olan solo keman için sonat, Alman besteci, İ. S.Bach’ın eserlerinde uygulamaya başlamasını takip eden süreçte, Belçikalı

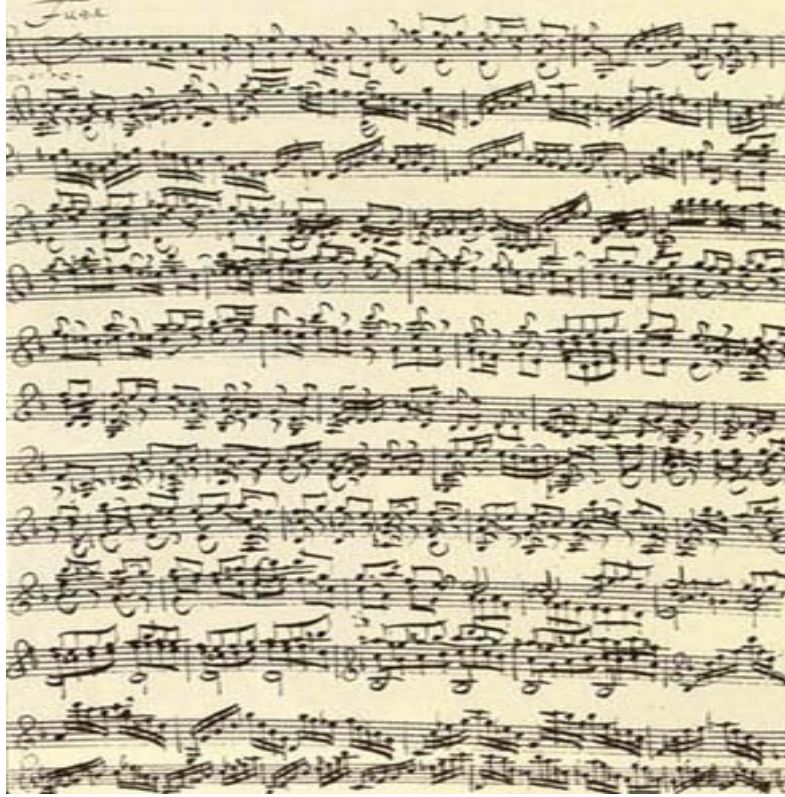
besteci Ejen İsayi'nin "Solo keman için sonatları" isimli eserleriyle zirveye ulaşmıştır.

Resim 7- Ünlü Alman Besteci J.S. Bach
(1685-1750)

İ.S.Bach'ın solo keman için sonat ve partitler topluluğu solo keman edebiyatının en yüksek zirve eserleridir. Bu eserlerin içinde de en önemlisi, ikinci partitdir. İkinci partidin tacı ise meşhur Chacone'dir. Bach'ın bu şevce eseri hakkında Filipp Şpitta fikrini şöyle söylemiştir: "Bu eserde tekçe keman tekniğinin incelikleri değil, aynı zamanda diğer bestecilerin sanatında da nadir rastlanan fantazinin hakim durumunun da olmasıdır" (Морозов,1984,111).

Kemanın çalgı tarzına geldikçe hem teknik ,hem de obraz bakımından solist karşısında bir çok zorlukların,problemlerin çözülmesi ünlü Rus kemancı Boris Gutnikov'un, İ.S.Bach'ın solo keman için sonat ve partitlerini çalışırken yaptığı usullerin hususiyetlerini hatırlatmak yerinde olurdu: "Sonat ve partitlerin herhangi bir bölümünün üzerinde çalışırken,her zaman gösterilmiş olan epizotun, bölümün bazen bir toplumun çerçevesinden ayrılmayı tercih ederim.Usul, obraz ve artikilasyon meselelerini tam Bach dünyasının dramatiği hususiyetlerini kurala uygunlukları bakımından anlamaya çalışıyorum"(Гутников,1988,21).

Resim 8. Bach'ın El Yazısı

Bundan hariç keman sanatı tarihinde İ.Biber'in 16 sonatı kendine ait bir yer almıştır. Biber'in sonatları programlıdır. Sonat silsilesine varyasyon formuna ait danslar-Passakalyalar, Chaconeler çok geniş bir şekilde dahil ettirilmiştir. Özellikle solo keman için passakalyalar çok merak çekiyor. (Фельдгун,1983,46-47)

İsai'nin solo keman için sonatları hakkında dünyaca ünlü keman sanatçısı David Oystrah'ın sözlerine de bir göz atarsak "Bu sonatlarda İsai Paganini yolunu devam ettirerek, aletin teknik-çalgısını daha da geliştirmiştir ki, bu esas itibariyle polifonik usül olarak kendisini ispat etmiştir"(Гинзбург,1959,113).

Bütün bu solo sonatların her biri kendi spesifik hususiyetleri ile seçilmiştir. Sonatlar kendine ait parlaklığı ,muhtelifliği ile dikkat çekmektedir.

Buna ilaveten bu sonatların müzik dilinde de bestecilerin bireysel özellikleri göze çarpmaktadır.

Sonatlarda keman aleti kendi teknik yorumları, dolu dolu anlatım, ifade usulleri ile seçilmektedir. Çalgıda hem sağ,hem de sol el çok büyük anlama sahiptir. Her türlü teknikler, pizzicato ve arco sıralamaları bunları bir daha onaylıyor.

Keman gelişimi hızla artarak öz etkisini Azerbaycan'da da göstermeye başlamıştır. Dünyaca ünlü Azerbaycan bestecisi Üzeyir Hacıbeyov Şarkda ilk opera olan "Leyli ve Mecnun"(1907) operasına, Müslüm Magomayev "Şah İsmayil" operasına keman soloları dahil ederek yazmışlardır. Onların yolunu devam ettirerek Gara Garayev, Fikret Amirov, Arif Melikov,Hayyam Mirzazade, Musa Mirzoyev, Azer Rzayev, Tefvik Bakihanov gibi ünlü besteciler keman edebiyatına yeni tarzlar,yeni yorumlar,yeni sitiller katarak,keman için konçerto, sonat ve diğer eserlerin bestelenmesine öncülük etmişlerdir. Gara Garayev keman ve orkestra için konçertosunu dünyaca ünlü keman sanatçısı Leonid Kogan'a ithaf etmiştir ve bu konçertoyu ilk defa L. Kogan yorumlamıştır.

Kemana o kadar büyük önem verilmiş ki keman için özel bestelenmiş eserlerle bir arada, opera ve balelerden bazı bölümler bile keman için ayrıca parçalar şeklinde Azerbaycan Devlet Konservatuarının profesörleri tarafından işlenerek hazırlanmıştır (İsazade,1961,47). Bu G.Garayev'in "Yedi güzel" balesinden "Çin güzeli","Slavyan güzeli","Hint güzeli","Yıldırımllı yollarla" balesinden "Vals","Kızların dansı","Donkişot" senfoni gravürlerinden "Seyahat","Aldonsa","Pavana",F.Amirovun "Sevil" operasından "Sevil'in Ariozosu" A.Melikov'ın "Muhabbet efsanesi" balesinden "Türk kızlarının dansı ve diğer eserlerdir.

Eserlerinde Azerbaycan bestecileri kemancıları geliştirecek teknikler, kemana ait sol ve sağ el çalgı usülleri:çift sesler, pasajlar, saltando, stakkato,col legno, pontiçello, markato, glisando, portamento, pizzicato ve arco sıralamaları ve başka bunun gibi tüm teknikleri sık sık kullanmışlardır.

Ünlü Azerbaycan bestecisi T.Bakihanov Türkiye ve Kuzey Kıbrıs Türkiye Cumhuriyeti içinde sürekli festival, sanat gösterilerine katıldığı için Türk halk ezgileri onun dikkatini çekmiştir (Qafarova,1992,17). Bu anlamda onun keman ve piyano için beşinci "Türk sonatı", "Türk rapsodisi", "Kuzey Kıbrıs fasilleri" gibi eserleri meydana çıkmıştır. Bakihanov "Kıymet bilme",

“Hani benim yemenim”, “Şişmanoğlu”, “Boztepe” (Sarısözen,1962,13) gibi Türk halk şarkı ve ezgilerini işleyerek üç bölümlü keman sonatını oluşturmuştur.

Günümüzde keman, solo, düo, kuartetler ve orkestraların vazgeçilmez bir aleti olarak serüvenine devam etmektedir.

Kaynakça

- Auer, L. (1925). **Grade Course of Violin Playing**. Newyork.
- Ауэр, Л.С., (1965). **Моя школа игры на скрипке**. Москва: Музыка.
- Брейтбург,Ю.А.,(1966). **Йозеф Иоахим- педагог и исполнитель**. Москва:Музыка.
- Чернышевский,Н.Г.,(1948).**Эстетические отношения искусства к действительности**. Москва:Музыка.
- Фельдгун,Г.Г. (1983).**История зарубежного скрипичного искусства**. Новосибирск .
- Гинзбург,Л.(1959).**Эжен Изаи**. Москва .
- Гутников,Б. (1988).**Об искусстве скрипичной игры**.Ленинград:Музыка
- Qafarova,Z.(1992)T.Bakıxanov.Bakı:Azərnəşr.
- Hüseynova, L. V. (2002). **Azərbaycan Bəstəkarlarının skripka üçün Əsərlərində Üslub Xüsusiyyətləri və İnterpretasiya məsələləri**(1970-1990-cı illər) Bakı.
- İsazadə, Ə. (1961). **Azərbaycan Sovet Bəstəkarlarının Instrumental Yaradıcılığı**. Bakı:Az.SSR Elmlər Akademiyası Nəşriyyatı.
- Морозов,С. (1984). **Бах И.С.Москва:Мол.гвардия** Нейгауз,Г.Г. (1967). Об искусстве фортепианной игры.Москва:Музыка
- Sarısözen, M. (1962). **Türk Halk Müziği Usulleri**, Ankara: Resimli Posta Matbaası.